

DISCUSSION PLATFORM / ДИСКУСІЙНА ПЛАТФОРМА

УДК 81'373.611: 81'367.624: 811.161.2

DOI: 10.2478/lccc-2024-0002

Михайло Гінзбург

**ВЛУЧНІ УКРАЇНСЬКІ ЗАСОБИ
ПЕРЕДАВАТИ РЕГУЛЯРНУ ПОВТОРЮВАНІСТЬ**

Проаналізовано мовознавчі джерела та словники, у яких подано прислівники регулярної повторюваності з початковим **що-** в значенні «кожний», похідні від них прикметники й відприкметникові іменники, а також похідні словосполучення, і зафіксовано лакуни та розбіжності з певних принципів теоретичних і практичних питань. Показано, що зазначені прислівники – це складні слова (юкстапозити), утворені зрощенням двох повнозначних слів: займенника **що** та іменника з відповідним значенням у формі родового або знахідного відмінка. З'ясовано, що поява між цими двома основами числівника (іменника з кількісним значенням), прикметника або частки розриває зрощений однослівний прислівник і перетворює його на трикомпонентну багатослівну словосполучення. Доведено, що зрощення займенника **що** з кількісним числівником навіть теоретично неможливе, а з порядковим числівником відбувається лише тоді, коли ця двослівна словосполучення стає синтаксичним іменником. Щоб заповнити наявні лакуни й виправити виявлені неточності, запропоновано уточнити положення граматичних праць і подання моделей у словотворчих словниках, а також унести зміни до конкретних положень чинного Українського правопису.

Ключові слова: регулярна повторюваність, обставинний прислівник, раціональна стислість, двослівна словосполучення, синтаксичний іменник, зрощення.

«Таких синонімічних утворень, які функціонують паралельно, багато: кожного року і щороку, кожного четверга і щочетверга, кожного ранку і щоранку. Під дією інтерференції (чужих “напливів”) у мовленні деяких українців закріпилися фрази, структурно однакові з російськими чи подібні до них. Той, хто “чує” свою мову, вживатиме лексеми з префіксом *що-*...».

(Рогоза, 2012, с. 315)

«Щодня, щороку, щотижня, щопівроку пишемо разом. А от як писати “що два місяці”, наприклад? Щодвамісяці? Щодва місяці? Що два місяці? Те саме питання стосується “щотри дні” та “щоп’ять років”.

Не пропонувати замінити на “кожні” – це я і сам можу 😊».

(Запит від 21 апреля 2008, 21:08, <https://ua-mova.livejournal.com/680214.html?>)

Вступ. Характерною особливістю української мови, що відрізняє її від російської, є наявність у ній групи обставинних прислівників із початковим **що-**, які передають регулярну повторюваність процесів і явищ, співвідносних із ними прикметників та іменників, а також словосполук¹ із подібним значенням. Через те, що в написанні таких слів нерідко трапляються правописні помилки, в Орфографічному словнику складних слів (Головашук, 2008, с. 283–284) подано перелік із 37 таких обставинних прислівників, які зі словотвірною поглядом можна поділити на дві групи. До першої належить переважна більшість прислівників, утворених поєднанням **що-** із відмінковою формою іменника відповідної семантики, а саме: *щовесні; щовечора; щовихідного; щовіторка; щогодини; щодекади; щодень; щодня; щодобі; щозимі; щозміни; щокварталу; щокроку; щоліта; щоміти; щомісяця; щонеділі; щоночі; щобсені; щопівгодини; щопонеділка; щоп'ятниці; щораз; щоразу; щоранку; щоробку; щосвята; щосезону; щосекунди; щосуботи; щотіжня; щохвилини; щочетверга*. А до другої групи належать прислівники *щоден/н/о; щодоб/ів/о; щоріч/н/о*, у яких приєднання прислівникового суфікса **-о** до прикметникового суфікса **-н-** або **-ов-** указує на їхнє відприкметникове походження.

Спільною ознакою прислівників обох груп є те, що початкове **що-** в них має значення «кожний», тобто будь-який із цих прислівників є заміником української двослівної словосполучки

<прислівник із початковим **що-** в значенні «кожний»> = <кожний> + <іменник> (1)

і відповідником як чужомовних двослівних словосполук, так і переважно довших чужомовних однослівних прислівників. Наприклад, прислівник *щодня* (1 слово, 5 символів²) = *укр.* кожного дня (2 слова, 11 символів); протягом кожного дня (3 слова, 20 символів) (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603); *англ.* every day (2 слова, 9 символів), daily (1 слово, 5 символів) (Андрусин & Крет, 1981, с. 1155); *нім.* jeden Tag (2 слова, 9 символів), täglich (1 слово, 7 символів), tagtäglich (1 слово, 10 символів) (Смолій, 2017, т. II, с. 973); *рос.* каждый день (2 слова, 11 символів), ежедневно (1 слово, 9 символів); *каждодневно* (1 слово, 11 символів); *повседневно* (1 слово, 11 символів) (Кириченко, 1953–1963, т. VI, с. 553). Тобто з погляду вимоги раціональної стислості (ДСТУ 3966:2009, п. Г.2.4) український прислівник *щодня* має переваги перед усіма відповідниками, окрім *англ.* daily, з яким кількість символів збігається.

Окрім 37 прислівників регулярної повторюваності, словник (Головашук, 2008, с. 283–284) містить лише 12 співвідносних з ними прикметників: *щовечірній; щогодинний; щодекадний; щоденний; щодобовий; щозмінний; щоквартальний; щомісячний; щорічний; щосуботний; щотижневий; щохвилинний*.

Ще менше зафіксовано співвідносних іменників відприкметникового походження: *щоденник; щоденність; щоквартальник; щомісячник; щорічник; щотижневик; щодення*³.

¹ Тут і далі для найпростішої синтаксичної одиниці мови, утвореної з двох або кількох повнозначних слів, пов'язаних між собою в граматичному плані й за змістом, ужито терміна *словосполучка*. Про переваги цього терміна над терміном *словосполучення* див. (Гінзбург, 2023, с. 15; Гінзбург, 2024).

² Тут і далі подано кількість символів із проміжками.

³ У відприкметникових іменників із суфіксом **-ja** прикметниковий суфікс часто усикається, а натомість перед закінченням **-я** подвоюється приголосна фіналь твірної основи, окрім губних і **т** у сполучі **ст** (Жовтобрюх, 1979, с. 115). Отже, маємо *щодення*, так само як *повс/як/дення, рівн/о/дення, сь/ого/дення* (Яценко, 1980–1981, т. II, с. 97, 194, 272).

Безперечно, поданий у (Головащук, 2008, с. 283–284) перелік прислівників регулярної повторюваності та співвідносних з ними прикметників та іменників не є вичерпний. У ньому бракує навіть слів, зафіксованих у (Білодід, 1970–1980, т. XI). Так, від семи назв днів тижня подано лише шість похідних, а нема прислівника *щосереді* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 607). Для одних прислівників подано дві форми: *щодня* і *щодень*; *щоразу* і *щораз*, які різняться відмінком другого компонента, а для всіх інших – лише одну, хоча словник (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 601, 604–606) містить не лише форми *щовечора*, *щокроку*, *щоміті* та *щоночі*, а й форми *щовечір*, *щокрок*, *щоміть* і *щоніч*.

У переліку (Головащук, 2008, с. 283–284) практично всі прислівники, окрім одного – *щокроку*, передають регулярну повторюваність у часі, хоча в Інтернеті можна знайти також інші прислівники, що передають регулярну повторюваність у просторі, – *щомётра*; *щокілометра*; *щоверсті* тощо.

Упадає в око, що в переліку (Головащук, 2008, с. 283–284) обмаль співвідносних прикметників та іменників. І тому в разі потреби автори фахових, а іноді й загальнонавчаних, текстів змушені творити їх самостійно за аналогією до наявних. Певну кількість таких прикметників та іменників можна побачити в Інтернеті.

Часто для передавання регулярної повторюваності однослівних засобів недостатньо, а щоб визначити період або критерій повторюваності, потрібні також власне кількісні, дробові, неозначено кількісні⁴ та порядкові числівники, а також іменники з кількісним значенням і прикметники. Тоді вживають таких словосполук: *що два дні*; *що п'ять годин* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 386); *що чверть години* (Калинець, 1993, с. 5); *що кілька метрів* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594); *що другого понеділка*; *що другий понеділок* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387); *що день ясний* (Голоскевич, 1930, с. 447). З погляду раціональної стислості (ДСТУ 3966:2009, п. Г.2.4) такі словосполучення з першим словом *що* також мають переваги перед українськими синонімами і чужомовними відповідниками. Наприклад: словосполучення *що два роки* (3 слова, 11 символів) = *укр. кожні два роки* (3 слова, 14 символів); *англ. every two years* (3 слова, 15 символів) (Андрусішин & Крет, 1981, с. 170); *рос. каждые два года* (3 слова, 15 символів).

Отже, українська мова має розвинену систему влучних питомих засобів для передавання регулярної повторюваності, яка складається з прислівників,

⁴ У (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 794) триелементні терміни записано по-різному: *власне кількісні числівники* окремо, а (*не*)*означено-кількісні числівники* через дефіс. На нашу думку, обидва терміни треба писати однаково окремо згідно із загальними правилами писання триелементних термінів (Сифоров, 1979, с. 44–47). Обидва ці терміни мають модель $(X \Rightarrow Y) \rightarrow Z$, де Z – іменник *числівник*, який є позначкою родового утямка (поняття), а Y – прикметник *кількісний*, який передає розрізняльну ознаку першого рівня класифікації, X – частка *власне* або прислівник *неозначено*, які передають розрізняльну ознаку другого рівня класифікації, що уточнює ознаку першого рівня. Запропоноване в цій статті окреме написання забезпечує повну відповідність лексичного значення терміна позначеному ним утямку (поняттю) (ДСТУ 3966:2009, п. Г.2.2) і правописним нормам, викладеним в (Український правопис, 2019, § 40, п. 1, 2, в, прим. 1). Тоді як прийняте в (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 794) написання (*не*)*означено-кількісні числівники* через дефіс вводить в оману, бо відповідає моделі, за якої обидві розрізняльні ознаки X і Y рівноправні, не підпорядковані одна одній та обидві незалежно стосуються до Z , тобто між ними можна поставити сполучник *і*, як, наприклад, у терміні *аграрно-промисловий комплекс* = *аграрний і промисловий комплекс* (Український правопис, 2019, § 40, п. 2, 2, а).

співвідносних із ними прикметників та відприкметникових іменників із початковим *що-* в значенні «кожний», а також словосполук із подібним значенням, першим словом у яких є слово *що*, другим – числівник або прикметник, а третім – відповідний іменник. Ці засоби широкоживані в усіх стилях української мови: розмовному, художньому, публіцистичному, науково-популярному і науковому, хоча й неоднаковою мірою.

З огляду на це зазначена система потребує комплексного мовознавчого вивчення, а саме потрібно: з'ясувати частиномовне походження початкового *що-* зі значенням «кожний», а також походження прислівників регулярної повторюваності; визначити корпус іменникових основ, від яких можна творити такі прислівники; правила писання⁵ прислівників, прикметників та іменників, а також словосполук зі значенням регулярної повторюваності. Зауважимо, що найпроблемнішими для мовців є правила писання саме словосполук, про що свідчить запит у живому журналі «УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА's Journal» (поданий як другий епіграф цієї статті), на який уже понад п'ятнадцять років мовці не можуть отримати чітких фахових відповідей.

Таке вивчення стає ще актуальнішим з огляду на активізацію творення й уживання таких слів із початковим *що-* в значенні «кожний», яку фіксують дослідники номінативно-словотворчих процесів кінця ХХ – початку ХХІ ст. (Тараненко, 2015, с. 174–175). Зазначена активізація «питомих словотвірних моделей лексики, які демонструють традиції національної самобутності в номінуванні», на думку Л. Кислюк, є виявом загальної тенденції націоналізації (автохтонізації) словотвірної норми (Кислюк, 2012, с. 195–196).

Теоретичне підґрунтя. За наявною у нас інформацією, розвинену систему питомих українських мовних засобів для передавання регулярної повторюваності досі комплексно не досліджували. Окремі складники системи вивчали фрагментарно, а результати таких досліджень розкидано по різних авторитетних мовознавчих працях.

Про типові українські часові звороти з прислівниками з початковим *що-* писали ще провідні мовознавці «золотого десятиріччя», зокрема О. Курило (Курило, 1925, с. 179), О. Синявський (Синявський, 2018, с. 180, 245), В. Сімович (Сімович, 1924, с. 23) та С. Смеречинський (Смеречинський, 2021, с. 42, 44).

Питання походження прислівників із початковим *що-* в значенні «кожний» висвітлено в (Німчук, 1978, с. 499–500; Мельничук, 1982–2012, т. VI, с. 513; Білоусенко, 1999, с. 16–18).

⁵ Оскільки видове розмежування віддіслівних іменників на *-ння*, *-ття* з процесовим значенням відповідно до видового розмежування їхніх твірних дієслів становить «прескриптивну норму української літературної мови» (Городенська, 2017, с. 18-19), треба чітко розрізняти іменники: *писання* як опредметнену дію за значенням *писати* (Білодід, 1970–1980, т. VI, с. 360), і *написання* як опредметнену подію за значенням *написати* (Білодід, 1970–1980, т. V, с. 144). З огляду на те, що правописні правила призначені, щоб ними *постійно* керувалися всі мовці, хибним є широкоживаний український термін *правила написання*, скалькований з російського *правила написания*, бо іменник *написання* доконаного виду наголошує на одноразовості (правила як написати). Отже, з погляду норм української мови правильним є термін *правила писання*, якого вжито, зокрема, у таких мовознавчих працях, як (Огієнко, 2004, с. 361, 363; Чапленко, 1970, с. 335; Науменко, 1917, с. 12).

Моделі творення шести обставинних прислівників регулярної повторюваності з початковим **що-** (*щовечір, щовечора, щоденно, щодня, щоразу, щосуботи*), відприслівникового прикметника *щоденний* та відприкметникового іменника *щоденник* подано в (Сікорська, 1995, с. 250).

У радянській академічній граматиці лише один абзац присвячено творенню «прислівників (переважно із значенням часу)» з початковим **що-** «на базі іменників у формі родового та знахідного відмінків» (Білодід, 1969, с. 464) і ще один абзац – творенню групи «відносних прикметників з часовим значенням» «за допомогою суфікса **-н-** від прислівників з початковим **що-**», де, зокрема, зазначено, що в таких прикметників наголос падає на голосний кореня (Білодід, 1969, с. 204). Проте під цю словотвірну модель не підпадають прикметники із суфіксом **-ов-/-ев-**, наприклад: *щодобовій, щотижнёвий*. Тобто не з'ясовано, коли треба творити відприслівникового прикметника із суфіксом **-н-**, а коли – із суфіксом **-ов-/-ев-**.

В академічному словнику (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 601–609) зафіксовано певну кількість обставинних прислівників із початковим **що-**, які передають регулярну повторюваність процесів і явищ, і співвідносних з ними прикметників та іменників, а значення кожного слова проілюстровано цитатами переважно з творів українських класиків. Тому викликає подив, що прислівники *щодень* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603), *щоранок* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 607), *щорік* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 607), яких уживали у своїх творах Іван Котляревський, Іван Франко, Марко Вовчок та Олесь Гончар, у зазначеному словнику позначено як розмовні.

У новітній граматичній праці (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 523) такі прислівники, що передають певну періодичність процесів, покласифіковано як окрему семантичну підгрупу обставинних прислівників часу під номером 6 і наведено численні приклади: «*щодня, щоднини, щовечора, щодоби, щоночі, щотижня, щороку, щовівторка, щогодини, щохвили, щодекади, щовесни, щоліта, щоосені, щозими, щозміни, щокварталу, щомиті, щохвили, щомісяця, щонеділі, щопонеділка, щовихідного, щопівгодини і т. д.*». Проте до зазначеного переліку обставинних прислівників часу постає кілька питань.

По-перше, як приклади наведено лише прислівники, у яких друга частина є застиглою формою іменника в родовому відмінку, і нема прислівників *щовечір* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 601), *щодень* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603), *щоміть* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 605), *щоніч* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 606), *щораз* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 606). Тому не зрозуміло, як, з погляду авторів монографії, треба класифікувати останні.

По-друге, перелік містить записаний разом прислівник *щопівгодини* з невідмінюваним числівником **пів** зі значенням «половина». При цьому треба мати на увазі, що згідно з правописом, чинним на момент написання цієї монографії, складні іменники з першою частиною **пів-** писали разом (Український правопис, 2015, § 26, п. 1, д) і відповідно *півгодини* класифікували як складний невідмінюваний іменник жіночого роду (Білодід, 1970–1980, т. VI, с. 378). Тому правопис прислівника *щопівгодини* нічим не відрізнявся від інших подібних прислівників, наприклад *щогодини*. Згідно з (Український правопис, 2019, § 36, п. 1, 7, прим.) «невідмінюваний числівник **пів** зі значенням “половина” з наступним іменником – загальною або власною назвою у формі родового відмінка однини» треба писати окремо, тобто

нів години – це словосполука числівника з іменником, яка з правописного погляду нічим не відрізняється від інших подібних словосполук: *дві години*, *чверть години* тощо. Тому постає природне питання, а як за новим правописом треба правильно писати цю словосполуку з початковим *що*?

По-третє, зазначений пункт 6 переліку обставинних прислівників часу у (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 523) з погляду частиномовного статусу початкової частини відрізняється від усіх інших пунктів цього переліку, де подано або зрощені прийменниково-відмінкові форми, або відмінкові форми іменників, що перейшли в прислівник. Творення зазначених форм відповідає теорії відіменникової адвербіалізації, викладеній у підрозділі 10.1 «Відіменникова адвербіалізація» цієї граматики (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 580–585). Проте *що* точно не прийменник, тобто не підпадає під цю теорію.

Поданий стислий огляд джерел указує на наявність певних лакун у досліджуванні цієї дуже важливої системи питомих мовних засобів для передавання регулярної повторюваності, а також, як буде показано далі, зазначені джерела, на жаль, містять розбіжності з певних принципових теоретичних і практичних питань.

Саме тому систему питомих мовних засобів для передавання регулярної повторюваності обрано об'єктом нашої розвідки.

Мета цієї статті:

- 1) з'ясувати частиномовне походження початкового *що*- зі значенням «кожний», а також модель творення прислівників регулярної повторюваності;
- 2) визначити корпус іменникових основ, від яких можна творити такі прислівники;
- 3) сформулювати правила писання словосполук зі значенням регулярної повторюваності;
- 4) запропонувати, як уточнити положення граматичних праць та чинного правопису.

Методи дослідження: аналізування словників і граматичних праць.

Результати дослідження.

1. Частиномовне походження початкового *що*- в прислівниках регулярної повторюваності. На це питання в авторитетних мовознавчих працях бачимо п'ять різних відповідей. Так, в одних джерелах (Курило, 1925, с. 179; Пономарів, 2005, с. 201; Клименко, 2014, с. 328) початкове *що*- в значенні «кожний» вважають *займенником*, у других (Мельничук, 1982–2012, т. VI, с. 513) – *займенником (сполучником)*, у третіх (Синявський, 2018, с. 180; Ізюмов, 1931, с. 576; Панейко, 1941, с. 779; Пономарів, 2005, с. 244; Ющук, 2000, с. 165; Український правопис, 2015, § 30, п. I, е; Український правопис, 2019, § 41, п. 1, 9, § 44, п. 2, 1) – просто *часткою*, у четвертих (Білодід, 1969, с. 464) – *часткою займенникового походження*, у п'ятих (Німчук, 1978, с. 499; Білоусенко, 1999, с. 16; Український правопис, 2015, § 33, А, п. I, а) – *словотворчою (словотвірною) часткою*.

На нашу думку, правильна лише перша відповідь. І це можна обґрунтувати так.

По-перше, в академічному словнику (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 593–599) зафіксовано три омонімні форми слова *що*: займенник *що*¹ (с. 593–596) –

18 значень, сполучник *що*² (с. 596–598) – 14 значень і частка *що*³ (с. 598–599) – 7 значень. Зокрема словник фіксує таке значення займенника *що*¹ «10. відносний. Уживається у сполуч. з іменниками та числівниками у знач.: *кожний, всякий*». Саме це значення, на нашу думку, і стало базою для творення прислівників регулярної повторюваності.

По-друге, *частки* – це незмінні службові слова, які надають реченням або членам речення додаткових *значеннєвих відтінків* (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 789). «Частки не мають лексичного значення, проте, на відміну від прийменників і сполучників, не служать засобом вираження синтаксичних відношень, а вживаються для надання слову або реченню певних семантичних або граматичних значень» (Білодід, 1969, с. 501). Тому неправильно розглядати під одним кутом зору прислівники регулярної повторюваності та дві інші групи прислівників з початковим *що-*, як це зроблено, наприклад, в (Український правопис, 2015, § 30, п. I, є, § 33, А, п. I, а; Український правопис, 2019, § 41, п. 1, 9, § 44, п. 2, 1). До першої із цих двох груп належать форми прислівників найвищого ступеня порівняння з префіксом *най-* (напр.: *щонайбільше, щонайдовше, щонайдужче* тощо), у яких початкове *що-* дійсно є часткою, ужитою для підсилення найвищої міри якості. Це сьоме значення частки *що*³ в (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 599). До другої із цих двох груп належать прислівники способу дії *щодуху, щомога* і *щосіли*, модальний прислівник *щопра́вда* і обставинний прислівник часу *щойно* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603–607), у яких початкове *що-* теж є займенником *що*¹, але з іншим, ніж у прислівниках регулярної повторюваності, тринадцятим значенням. Займенника *що*¹ у цьому тринадцятому значенні вживають, указуючи «на ступінь вияву чого-небудь у знач.: дуже, сильно, як, який». Тобто зазначені прислівники – це складні утвори від словосполук *що є (було) духу; що мога; що є (було) сили; що правда; що іно (йно)* (Білодід, 1970–1980, т. IV, с. 32, 772, т. VII, с. 499, т. XI, с. 595; Мельничук, 1982–2012, т. VI, с. 514).

Отже, у прислівниках регулярної повторюваності початкове *що-* в значенні «кожний» походить від *відносного займенника* (сучасною термінологією – *відносного займенникового іменника* (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 239–241)) *що*¹ в десятому значенні, зафіксованому в (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594–595), і тому *що* не частка. З огляду на це пропонуємо уточнити положення відповідних мовознавчих праць та внести зміни до чинного Українського правопису, вилучивши відповідні приклади з (Український правопис, 2019, § 41, п. 1, 9, § 44, п. 2, 1).

2. Походження прислівників регулярної повторюваності. За даними (Мельничук, 1982–2012, т. VI, с. 513), прислівники регулярної повторюваності з початковим *що-* – це утвори, які виникли «із займенника (сполучника) *що* внаслідок контамінації двох конструкцій – *що вечір і кожного вечора*, можливо, також через проміжну конструкцію, *що кожного вечора*, яка згодом зазнала семантичної конденсації».

На думку (Білоусенко, 1999, с. 16), ці прислівники «з'явилися в мовленнєвій діяльності внаслідок розвитку синтаксичної будови мови. Пам'ятки XVI століття фіксують складні речення народного походження із займенниково-відносним (анафоричним) зв'язком частин». Речення такої структури бачимо й у творах українських письменників, які орієнтувалися на народну мову. Наприклад (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594–595):

«Далі вже що день⁶, вона сердитіша; вже й лас; часом щипне або штовхне стиха...» (Марко Вовчок);

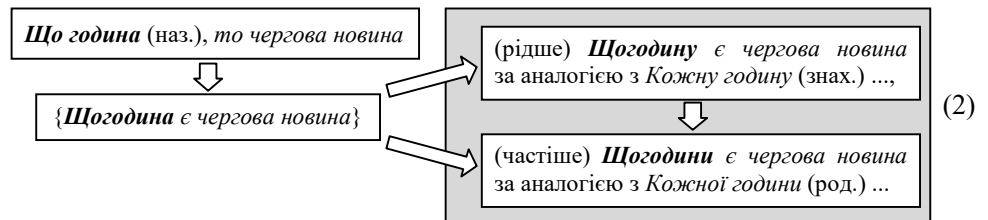
«Що день, то більше в Єрусалимі теслів настає» (Леся Українка);

«Що не день, то все тривожніш ставало на слободі» (Андрій Головка).

У загальній структурі таких складнопідрядних речень відносний займенниковий іменник **що** відіграє синтаксичну роль сполучного слова, а в підрядній частині – роль підмета (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 240). Логічний зв'язок частин може бути підсилений сполучником-відповідником **то** (див. два останні приклади), який виступає на початку головної частини для підкреслення його співвідносності з попередньою підрядною (Білодід, 1970–1980, т. X, с. 157, значення 4).

Основний зміст подібних складнопідрядних речень полягає в тому, що процеси і явища, описані в головній частині, підрядна частина характеризує як повторювані й регулярні. Цю регулярну повторюваність може підсилювати частка **не** (див. останній приклад 3), яка в таких конструкціях має стверджувальне значення (Білодід, 1970–1980, т. V, с. 244, значення 3).

П. Білоусенко вважає, що саме такі речення стали «базою для творення прислівників типу *щодень*, *щорік*. Притаманна цим складним конструкціям широка семантична узагальненість, неозначеність, умовність, спричинені самим характером неорієнтованого зв'язку частин, фразеологічна зв'язаність значення сприяли втраті ними предикативності, змиканню з детермінантами й, у кінцевому підсумку, їх лексико-семантичній конденсації» (Білоусенко, 1999, с. 16). Тобто складне речення перетворилося на просте, а підрядна частина на обставину зі зрощенням займенника **що** з формою іменника в **називному** відмінку, що демонструє ліва частина формули (2), де для наочності як приклад обрано іменник *година*, у якого форми називного (*скор.* – наз.), родового (*скор.* – род.) і знахідного (*скор.* – знах.) відмінків різняться, а всі три прислівники (*щогодина*, *щогодини* і *щогодину*) зафіксовано в словнику (Вирган & Пилинська, 2000, с. 161, 387).

де фігурні дужки {} показують початкову конструкцію, яка із часом стала архаїчною, а стилістичні позначки (рідше) і (частіше) характеризують частотність уживання конструкцій у сучасному мовленні.

Отже, спочатку завдяки зрощенню підмета підрядної частини речення (сполучного слова **що**) з іменною частиною складеного іменного присудка з'явилися морфологічно незмінні прислівникові слова *щодень*, *щовечір*, *щогодина* (Німчук, 1978, с. 499), у яких друга частина була застиглою формою **називного** відмінка. Уживання цих прислівникових форм ілюструє фрагмент народної пісні (Курило, 1925, с. 179; Смеречинський, 2021, с. 44, Синявський, 2018, с. 245): «Тужу ж я тужу щодень, щогодина».

⁶ Тут і далі в цитатах наші виділення подано розрідженим шрифтом.

Проте із часом мовці стали сприймати прислівникові форми із застиглою формою **називного** відмінка як архаїчні, бо ці форми не могли спертись на мовну аналогію, оскільки в українській мові іменникові форми в називному відмінку зовсім не можуть потрапити в прислівникову позицію, а в семантико-синтаксичній функції часу вживають форм родового та знахідного відмінків (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 98–99, 101, 580–581). Тому відбулося подальше перетворювання цієї конструкції згідно з (2).

Раніше розвинулися прислівники з початковим **що-**, друга частина яких є застиглою формою **знахідного** відмінка (Німчук, 1978, с. 500). На нашу думку, під впливом часових сполук із займенником *кожний* у знахідному відмінку (*кожен день, кожен вечір, кожна ніч*) прислівники *щодень, щовечір, щоніч* тощо, у яких форма називного відмінка твірного іменника збігається з формою знахідного, стали сприйматися як форми, у яких друга частина є застиглою формою **знахідного** відмінка, і їх почали вживати в тих часових конструкціях, де в українській мові вживають словосполук з іменником у знахідному відмінку. Тому в поданих у (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 603) цитатах:

«Щодень було у них похмілля, Пилась горілка, як вода; Щодень бенкети, мов весілля» (Іван Котляревський);

«Що день вечорами приходили побратими, по два, по три, розповідали, як іде діло» (Іван Франко);

«Наступ набирив що день навальнішого темпу» (Олесь Гончар);

прислівник *щодень* треба сприймати як такий, у якого друга частина *день* є застиглою формою **знахідного** відмінка, бо його можна замінити словосполученням *кожен день*, у якій іменник *день* стоїть у **знахідному** відмінку.

Так само, на нашу думку, другу частину прислівника *щоніч* у цитаті (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 606):

«Дарма щоніч дівчинонька Його виглядає. Не вернеться чорнобривий Та й не привітає» (Тарас Шевченко);

треба сприймати як застиглу форму **знахідного** відмінка, бо прислівника *щоніч* можна замінити словосполученням *кожна ніч* (знах.). Хоча Олекса Синявський класифікує саме цю цитату як приклад уживання прислівника *щоніч*, який постав з форми називного відмінка (Синявський, 2018, с. 245).

Традиція вживати часових конструкцій зі знахідним відмінком спричинила перетворення застиглої форми називного відмінка в прислівниках *щогодина, щодоба, щонеділя* і подібних на форму знахідного відмінка: *щогодина* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 161) → *щогодину* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387); *щодоба* → *щодобу*⁷; *щонеділя* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 386) → *щонеділю*⁸.

Пізніше під впливом часових сполук із займенником *кожний* у родовому відмінку (*кожного дня, кожної години*) виникли прислівники *щодня, щогодини*, у яких друга частина є застиглою формою **родового** відмінка (Німчук, 1978, с. 500).

⁷ Хоча словники, які б фіксували прислівника *щодобу*, нам невідомі, пошукова система Google подає понад тисячу прикладів цієї форми, зокрема з поезії (<http://www.poetryclub.com.ua/getpoem.php?id=519633>).

⁸ Хоча словник (Вирган & Пилинська, 2000, с. 137, 386) фіксує лише форми *щонеділі* й *щонеділя*, пошукова система Google подає близько ста прикладів форми *щонеділю* переважно в текстах релігійної тематики.

Викладене вище підтверджує висновок (Білодід, 1969, с. 464), що сучасна українська мова вживає лише прислівників регулярної повторюваності з початковим *що-*, утворених на базі іменників у формі родового та знахідного відмінків.

3. Співвідношення частотности вживання прислівників регулярної повторюваності з різними застиглими відмінковими формами. У (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 523) прислівники регулярної повторюваності класифікують як окрему семантичну підгрупу обставинних прислівників часу, що правильно відбиває семантику переважної більшості цих прислівників. Виняток становить лише невелика кількість прислівників, що передають регулярну повторюваність у просторі, а саме: *щомётра; щокіломётра; щоверстї* тощо. Тому частотність уживання різних форм прислівників регулярної повторюваності пов'язана з традицією вживати різних часових конструкцій.

Досліджуючи особливості часових конструкцій в українській мові, С. Смеречинський зазначав, що «з-поміж усіх безприйменикових часових конструкцій» «звороти з іменниками у родовому» відмінку найпоширеніші й найпопулярніші⁹. Проте вони «можливі лише тоді, коли при іменнику є» «погоджений із ним прикметник, або також, певна річ, і займенник, числівник прикметниковий тощо» (Смеречинський, 2021, с. 41). На його думку, до подібних конструкцій «належать і такі вислови: *щодня, щоночі, щороку, щолїта* і т. ін., де *що* = *кожний*, отже має значення прикметника-займенника» (Смеречинський, 2021, с. 42). Так само і О. Курило (Курило, 1925, с. 179), і О. Синявський (Синявський, 2018, с. 245) розглядали прислівники регулярної повторюваності серед часових конструкцій з родовим відмінком.

«Належність чинности до певного часового моменту» передають звороти з іменниками у знахідному відмінку, які російська мова «знає ширше за українську». До них, на думку С. Смеречинського, «належать і такі часові вислови, де ніби немає прикметника-займенника, як от:» *«щодень, щоніч і т.ін.»*, де *«що* має значення прикметника-займенника *кожний...»*. Проте «із знахідним рідше буває ця конструкція», ніж з родовим (Смеречинський, 2021, с. 44), а поширені в російській мові прийменникові «звороти типу “у цей день”, “у цю ніч” тощо українській мові невластиві» (Смеречинський, 2021, с. 42).

С. Смеречинський так пояснював відмінність між безприймениковими зворотами в знахідному і родовому відмінку: «Поруч із зворотом із знахідним безприймениковим можна також сказати зворотом із родовим безприймениковим: *цей рік і цього року, цю ніч і цієї ночі, цей вечір і цього вечора* і т. ін. Але й тут вважаємо на відтінок кожного в цих зворотів. *Цей рік* має певний відтінок міри (як довго?), а *цього року* – що чинність належить до цього року» (Смеречинський, 2021, с. 44). Таке значеннєве розмежування підтверджує новітня граматична праця (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 580–581), яка стверджує, що «значення дистрибутивної неозначеної тривалості є для» знахідного відмінка «периферійним, *пор. іздити кожен день, ходити кожену ніч, відпочивати*

⁹ Як зазначав Є. Тимченко, у поєднанні з найближчим означенням часового характеру такий родовий звичайний у всіх слов'янських мовах, хоча й неоднаковою мірою. Проте в сучасній російській мові він вийшов з ужитку, залишившись як забуток (*рос.* пережиток) у небагатьох формулах: *третього дня, 7-го январа* тощо (Тимченко, 2022, с. 80).

біля моря **кожен рік**», а закріпився цей відмінок «передусім як засіб вираження означеної тривалості часу, пор.: **писати цілий день, гуляти цілісінький тиждень, відпочивати цілий місяць, обмірковувати цілу годину, працювати ввесь вік, спати всю ніч, мандрувати все життя** та ін.». Тоді як форми родового відмінка «разом з означальними словами, передусім займенниковими прикметниками *кожного (кожної), цього (цієї)*,» «передають значення дистрибутивної неозначеної тривалості» («*Бухгалтерія звітує кожного місяця; Діти приїжджали до батьків кожного року; Студенти катаються на лижах кожної зими; Юнак закохувався кожної весни*») «та неозначеної тривалості» («*Того літа вони переїхали; Того року діти побралися; Цієї осені син піде до школи; Цього літа дочка закінчує університет*»).

Провідні мовознавці «золотого десятиріччя» (Смеречинський, 2021, с. 44; Курило, 1925, с. 179; Синявський, 2018, с. 245) зазначали, що дуже рідковживані прислівники з початковим **що-**, друга частина яких є застиглою формою **називного** відмінка, наприклад, форми *щогодина* і *щонеділя*, зафіксовані, зокрема, у (Вирган & Пилинська, 2000, с. 161, 386). Хоча С. Смеречинський уважав такі прислівникові форми наслідком польського впливу (Смеречинський, 2021, с. 44), на нашу думку, з огляду на викладену вище історію виникнення прислівників регулярної повторюваності вони можуть бути архаїзмами.

Отже, можна зробити висновок, що в сучасній мові переважають прислівники регулярної повторюваності з початковим **що-**, утворені на базі іменників у формі **родового** відмінка. Рідше вживають прислівників, утворених на базі іменників у формі **знахідного** відмінка, які мають те саме значення. Прислівники ж, друга частина яких є застиглою формою **називного** відмінка, що не збігається з формою знахідного відмінка, – це або архаїзми, або польський вплив.

Таку практику слововживання фіксує «Словник сталих виразів» (Вирган & Пилинська, 2000, с. 386–387), де на першому місці стоять прислівники, утворені на базі іменників у формі родового відмінка, а прислівники, утворені на базі іменників у формі знахідного відмінка, стоять на другому місці й мають стилістичні позначки (*рідше*).

Проте є часові конструкції, де не можна обійтися без прислівників, утворених на базі іменника в знахідному відмінку.

По-перше, це часові конструкції з прийменником **на**, у яких поєднано визначення моменту часу зі значенням призначеності (Синявський, 2018, с. 271). Наприклад:

«Культура мови на щодень» (Єрмоленко, 2000, назва);

«Сукня на щодень» (Гнатюк & інші, 2011–2014, т. II, с. 6);

«Це – моя молитва на щоніч» (<https://maysterni.com/publication.php?id=91319>);

« – Далі їв би три рази на день холодці, душеники, пив би ром з медом, мав на шовечір файну дівку...» (Андріяшик Р.В. Люди зі страху) (<https://slova.com.ua/word/щовечір>).

По-друге, це часові конструкції з прийменником **про**, де його вжито в двох значеннях (Синявський, 2018, с. 277–278):

1) після дієслів типу *казати, оповідати, знати, питати, писати, читати, турбуватися, дбати, забувати* тощо або відповідного іменника, що керує додатком із прийменником **про**. Наприклад:

«Я не говорю про щодень, але раз на тиждень таке мало би відбуватися» (Мирослава Гонгадзе) (<https://suspilne.media/487876-media-pid-cas-vijni-mirolava-gongadze-pro-samocenzuru-marafon-ta-vidkritist/>);

«Дбати про щодень, але не лише про себе, а й про товариша у мандрах, про того, хто поруч зараз і завжди» (Покальчук Юрко. Шабля і стріла);

«... це тексти про щодень і про нас у кожному із днів» (<https://blog.yakaboo.ua/5-poetychnyx-knyzhok-pro-vesnu-i-koxannya/>);

2) у значенні, близьким до *на і для*. Наприклад:

«одяг (убрання) про щодень» (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387).

Зауважимо, що в усіх наведених прикладах прислівники регулярної повторюваності стоять у суто іменниковій позиції та стали синтаксичними іменниками, тобто відбувся синтаксичний ступінь відприслівникової субстантивзації (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 251, 255).

4. Моделі творення прислівників регулярної повторюваності.

У словотворчому словнику (Сікорська, 1995, с. 250) моделі творення обставинних прислівників регулярної повторюваності з початковим *що-* подано так:

що + вéчiр + Ø ← вéчiр

що + вéчор + а ← вéчiр (і – о)

де знак плюс (+) поєднує словотворчі частини слова, знак стрілка (←) вказує напрям словотвірної похідності, Ø – нульовий суфікс, а в круглих дужках показано, що в разі додавання *що-* до іменникової основи *вечір* звук *о* заміняє звук *і* (Сікорська, 1995, с. 3, 10).

Тобто творення прислівника *щовечора* подано так само, як творення прислівника *звечора*, що не є складним словом:

з + вéчор + а ← вéчiр (і – о) (Сікорська, 1995, с. 87).

Проте творення прислівника *сьогодні* подано як зрощення відповідної словосполуки:

сього + дн-і ← сь/огó дн/я (Сікорська, 1995, с. 231).

Пропонуємо у словотворчих словниках та мовознавчих працях саме так подавати й моделі творення прислівників регулярної повторюваності:

що + вéчiр ← що вéчiр;

що + вéчор-а ← що вéчiр (і – о);

що + дн + я ← що день (е – ≠);

що + раз+у ← що раз;

що + субóт+и ← що субóт/а,

де ≠ – нуль звук.

5. Класифікація прислівників регулярної повторюваності як складних слів. Як відомо (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 262–264, 602, 810), *складне слово* – це похідне слово, що має не менше ніж дві основи й утворене складанням основ, здебільшого поєднаних сполучними голосними *о, є, и* (*компози́т*) чи складанням повнозначних слів або словоформ (*юкстапозит*).

О. Тараненко вважав прислівники регулярної повторюваності з початковим *що-* композитами (Тараненко, 2015, с. 174). Тоді як з огляду на подане визначення рацію має Н. Клименко, яка називала їх *прислівниками із що-основами* (Клименко, 2014, с. 328) і вважала *юкстапозитами* (Клименко, 1984, с. 224). Ба більше, згідно з (Караман, 2011, с. 287)

ці прислівники утворені **зрощенням** відповідних словосполук (див. формулу (2)), а зрощення відрізняється від чистого словоскладання тим, що юкстапозити, утворювані зрощенням, у всіх формах повністю тотожні за морфемним складом відповідній словосполучі. При цьому зберігається також синтаксичний зв'язок компонентів та їхня послідовність у структурі словосполучи і складного слова (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 211).

З огляду на це неправильно називати початкове **що-** в прислівниках регулярної повторюваності **префіксом** (термінологією «золотого десятиріччя» – *приростком* (Український правопис, 1929, с. 96)), як це зроблено в деяких авторитетних джерелах (Синявський, 2018, с. 245; Пономарів, 2005, с. 244; Рогоза, 2012, с. 315; Гринчишин, Капелюшний, Сербенська & Терлак, 2006, с. 362). Одним із підтверджень цієї думки є відсутність **що** в Переліках префіксальних морфем (Клименко, Карпіловська, Карпіловський & інші, 1998, с. 15; Полюга, 2001, с. 374).

На нашу думку, **що-** також не є **префіксоїдом**, оскільки, як показано вище, у прислівниках регулярної повторюваності має одне значення, а в прислівниках **щодуху**, **щомога**, **щосіли**, **щоправда** і **щобійно** – друге, а це суперечить визначенню афіксоїда (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 38). Можливо, саме тому **що-** нема в переліку префіксоїдів української мови (Бевзенко, 1985, с. 779–780), проте цей перелік містить префіксоїд **щонай-** через його однозначність і регулярність уживання.

6. Активізація творення прислівників регулярної повторюваності й уживання їх. У наш час, як зазначає О. Тараненко, розширилася кількість іменникових основ, від яких творять подібні прислівники, та актуалізувалося вживання їх (Тараненко, 2015, с. 174).

У сучасній мові твірними для прислівників регулярної повторюваності виступають основи таких іменників (Білоусенко, 1999, с. 17; СУМ SLOVNYK.ME; Тараненко, 2015, с. 174):

- назви частин доби: *ранок, день, вечір, ніч*;
- назви пір року: *весна, літо, осінь, зима*;
- назви днів тижня: *понеділок, вівторок, ...*;
- назви місяців: *січень, лютий, ...*;
- назви часових одиниць: *секунда, хвилина, година, доба, тиждень, місяць, рік, півріччя, п'ятирічка, десятиліття, декада, квартал, ...*;
- назви, пов'язані з трудовими процесами, різними заходами та регулярними подіями: *виступ, вихідний, жнива, заняття, зміна, зустріч, лекція, концерт, репетиція, матч, нарада, номер (газети чи журналу), передача, семестр, сесія, сезон, свято, служба (Божа), чемпіонат, ярмарок* тощо;
- назви просторових відрізків: *крок, метр, кілометр, верста, миля, ...*

Із часом кількість твірних основ більшає, а новоутворених прислівників починають вживати: одних – частіше, інших – рідше. Частовживані або вживані у творах авторитетних авторів прислівники поступово потрапляють до словників. Так, електронний словник (СУМ SLOVNYK.ME) фіксує, зокрема, такі прислівники: *щодосвіта, щозустрічі, щономера, щосвітанку, щослужби, щослуження*. Пошукова система Google подає численні приклади слововжитку подібних прислівників: *щоперіоду* (87), *щоконцерту* (48), *щоп'ятирічки* (27), *щопередачі* (25), *щожнив* (20), *щорепетиції* (12).

Отже, можна спрогнозувати, що із часом кількість твірних іменникових основ буде ще більша, а утворених прислівників уживатимуть частіше.

7. Правила писання прислівників і прислівникових словосполук регулярної повторюваности. На початку ХХ ст. прислівники регулярної повторюваности писали *через дефіс* (тогочасною термінологією – через розділку): *що-вечора, що-година, що-день, що-дня, що-місяця, що-року, що-півроку* (Курило, 1925, с. 179); *що-середа, що-суботи* (Сімович, 1924, с. 23). Це зафіксовано в правописному словнику (Голоскевич, 1923, с. 206–207) у формі правила «Що в прислівниках пишемо через розділку з речівниками¹⁰: *що-вечір, що-вечора, що-години, що-хвилини, що-день, що-дня, що-ніч, що-ночі, що-ранку, що-року, що-місяця, що-тижня, що-неділі, що-понеділка* і т. д.; також *що-найкраще, що-найліпше, що-найдужче*, але щоденно, щомісячно, щорічно і т. д.».

У першому виданні Українського правопису, що його виробила Державна Правописна Комісія і 6.IX.1928 р. затвердив Народний Комісар Освіти, з'явилася спеціальна примітка «Але разом треба писати **аби-, -будь, -небудь, де-, як-, що-, -що:...**» і наведено приклади, серед яких «*щодня, щорóку, щомісяця, щонеділі*» (Український правопис, 1929, § 94, п. 3, примітка).

Цю правописну норму відбиває сьоме (1930 року) видання Правописного словника Г.Голоскевича (1884–1935) (Голоскевич, 1930). Позитивною ознакою цього видання і наступних перевидань¹¹ є те, що в ньому не лише втілено правописні норми, подані в (Український правопис, 1929), а й зроблено спроби розв'язати деякі нерегульовані питання, заповнивши відповідні лакуни. Так, окрім прислівників, подано і словосполуки з власне кількісними числівниками і прикметниками, про які нічого не зазначено в (Український правопис, 1929):

«щогодини, присл.; але що дві години ...
щодень, присл.; але що день ясний
щодня, присл.; але що два дні, що дня літнього ...
щомісяця, присл.; але що два місяці ...
щоночі, присл.; але що дві (три) ночі ...
щорóку, присл., але що два рóки ...
щотіжня, присл.; але що два (три) тижні
щохвилини, присл.; але що п'ять хвилин» (Голоскевич, 1930, с. 447).

Такі самі правила писання словосполук з власне кількісними числівникам, але з меншою кількістю прикладів, подано в Правописному словнику за редакцією О. Панейко¹²:

«щогодини, але що дві години ...
щонеділі, присл.; але що дві щонеділі
щоночі, присл.; але що дві ночі ...
щорік, щорóку, присл., але що два рóки ...
щохвилини, присл.; але що п'ять хвилин» (Панейко, 1941, с. 779–780).

Такі норми окремого писання словосполук із власне кількісними числівниками зафіксовано в перекладних словниках: *що три дня, що дві*

¹⁰ *Речівник* – це сучасною термінологією *іменник*.

¹¹ Сьоме видання – це останнє видання, яке підготував сам Г.Голоскевич, оскільки його заарештовано у серпні 1929 у справі «Спілки визволення України» і засуджено на 5 років ув'язнення, яке він відбував спочатку в Ярославлі, потім у Тобольську, де покінчив життя самогубством (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004, с. 103–104).

¹² Словник (Панейко, 1941) – це друге доповнене видання Правописного словника О. Ізюмова, у якому були лише прислівники з початковим *що-* (Ізюмов, 1931, с. 576), але не було словосполук.

години (Кириченко, 1953–1963, т. VI, с. 551); *що два роки* (Андрусішин & Крет, 1981, с. 170); *що два, що три дні* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 260); *що два дні, що п'ять днів, що дві години, що п'ять годин* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 386); *що два, що три кілометри* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387); *що два дні* (Жайворонок, 2003, с. 372; Савченко, 2010, с. 123; Гнатюк & інші, 2011–2014, т. II, с. 6); *що дві години* (Жайворонок, 2003, с. 1346; Гнатюк & інші, 2011–2014, т. IV, с. 759).

Аналогічно рекомендують писати словосполучки:

– з неозначено кількісними числівниками: *що кілька метрів* (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594; Ющук, 2000, с. 165);

– з порядковими числівниками: *що другого дня* (Курило, 1925, с. 179); *що третього дня* (Дорошенко, Станіславський & Страшкевич, 2018, с. 42); *що другий день* (Андрусішин & Крет, 1981, с. 175); *що другий день (що другого дня)* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 163, 260); *що другого понеділка, що другий понеділок* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 387);

– зі звичайними прикметниками: *що дня літнього* (Голоскевич, 1930, с. 447); *що божого дня; що божої днини; що день божий* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 51); *що дня Божого (що Божої днини); що день Божий* (Вирган & Пилинська, 2000, с. 260);

– із часткою **не**: *що не день* (Ющук, 2000, с. 165).

Тому так само треба писати словосполучки з дробовими числівниками та їхніми іменниковими еквівалентами: *що чверть години* (Калинець, 1993, с. 5); *що пів хвилини; що третину шляху* тощо.

Отже, можна сформулювати загальне правило: уведення між двома основами (займенниковою **що-** та іменниковою) числівника, іменника з кількісним значенням, частки **не** або прикметника розриває зрощений однослівний прислівник і перетворює його на трикомпонентну багатослівну словосполучку «відносний займенник **що** + числівник / іменник з кількісним значенням / частка **не** / прикметник + опорний іменник».

З огляду на це правило дивним виглядає зафіксоване в (Білоусенко, 1999, с. 18) написання подібних словосполучок деякими авторитетними авторами: *щодесять кроків, щокільканадцять кроків, щочверть години*. На підставі таких «прикладів» П. Білоусенко зробив висновок про «появу складених прислівників – явища унікального в адвербіальній системі». Подібне написання дійсно можна побачити також у творах Бориса Антоненка-Давидовича, Валер'яна Підмогильного, Ліни Костенко, Оксани Забужко, а також у деяких українських перекладах художніх творів. Як наслідок, у (СУМ SLOVNYK.ME) з посилками на відповідні джерела зафіксовано два «утвори» *щодва* і *щодесять*, поклаксіфіковані як прислівники.

На нашу думку, такі «утвори» є наслідком правописних помилок, тому фіксувати їх у словниках недоречно, бо поява таких слів суперечить частиномовній структурі української мови.

По-перше, не зрозуміло, чому з нескінченного висхідного натурального ряду чисел обрано лише *два* і *десять*, хоча у зазначених вище художніх творах натрапляємо також на *щотри, щоп'ять* тощо?

По-друге, чи можна такі зрощені «утвори» класифікувати як прислівники? Безумовно, ні!

Аргумент 1: у конструкціях на зразок *щодесять кроків* «утвір» *щодесять* стоїть у присубстантивній синтаксичній позиції **перед іменником** та разом з ним виконує функцію єдиного члена речення, зазвичай обставини.

Така синтаксична позиція неможлива для прислівника, бо згідно з (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 566) «у вторинній присубстантивній позиції вживають обставинні прислівники місця, напрямку, часу, мети та прислівники способу дії, причому вона завжди фіксована як постпозитивна щодо іменника». Наприклад: *вікна навпроти, двері ліворуч, шлях назад*.

Аргумент 2: у власне кількісного числівника *два* збереглися ознаки словозмінної морфологічної категорії роду. Тому він має форму *два*, спільну для чоловічого і середнього роду, й *дві* для жіночого роду (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 341). Отже, «утвір» *щодва* також повинен мати дві родові форми; *щодва дні* та *щодві години*, що принципово неможливо для прислівника, морфологічно безкатегорійної частини мови, позбавленої форм словозміни (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 495).

Доведемо, що із граматичного погляду зрощення займенника *що* із числівниками або їхніми іменниковими еквівалентами та прикметниками в присубстантивній синтаксичній позиції навіть теоретично неможливе. Річ у тім, що зрощення двох семантично пов'язаних слів відбиває переосмислення двослівної словосполуки в один цілісний утямок (цілісне поняття) (Караман, 2011, с. 167). Проте в трислівних словосполуках *що десять кроків, що кільканадцять кроків, що чверть години, що друга неділя, що третя операція, що п'ятий випускник, що десятий житель* займенник *що* семантично пов'язаний саме з іменником, а не із числівником (його іменниковим еквівалентом) або прикметником, які фактично є додатковим означенням до іменника. І лише вся трислівна словосполука створює цілісний утямок (цілісне поняття) і виконує в реченні функцію певного члена речення.

Додатковими аргументами проти можливості зрощення є те, що:

– зазначені словосполуки мають вільний порядок слів, коли числівник може стояти як перед іменником (*що десять кроків, що друга неділя*), так і зрідка після нього (*що кроків десять, що неділі другої*). Проте постпозиція числівника щодо іменника передає значення приблизної кількості (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 360). У разі зрощення передавати таке значення стане неможливо;

– за нормами української мови кожен частину складеного кількісного чи порядкового числівника пишуть окремо (Український правопис, 2019, § 38, п. 1, 2, прим. 1): *сто двадцять п'ять* → *сто двадцять п'ятий*. Хоча, наприклад, у німецькій мові їх пишуть разом: *ehnhundertfünfundzwanzig* → *ehnhundertfünfundzwanzigste*. Тому дивним виглядає зрощення займенника *що* лише з першим складником: *щосто двадцять п'ять кілометрів* або *щосто двадцять п'ятий кілометр*, коли всі інші складники записані окремо;

– оскільки сучасна українська граматика класифікує порядкові числівники відчислівниковими прикметниками (Вихованець, Городенська, Загнітко & Соколова, 2017, с. 267), то словосполуки з ними з погляду системності треба писати так само окремо, як і подані вище словосполуки зі звичайним прикметниками.

Отже, пропонуємо писати кожний складник словосполуки «займенник *що* + числівник (іменник з кількісним значенням) + опорний іменник» окремо, тобто так, як це радять процитовані вище правописні та перекладні словники, зокрема новітні академічні. Проте прикметники, утворені від подібних словосполук, треба писати разом. Наприклад, огляд, який проводять *щороку*,

називають **щорічним**, тоді як огляд, який проводять *що два роки*, правильно називати **щодворічним**. Таке написання відповідає нормам чинного Українського правопису щодо писання разом складних прикметників на зразок *дворічний* із першою числівниковою основою на **-и, -о, -а** (Український правопис, 2019, § 40, п. 1, 2, е) та писання разом **що-** у складі слів, належних до будь-якої частини мови (Український правопис, 2019, § 44, п. 2, 1).

Розглянемо тепер ситуацію, коли в трислівній словосполучці «займенник **що** + порядковий числівник + опорний іменник» відбувається редукція опорного іменника і двослівна словосполучка «займенник **що** + порядковий числівник» потрапляє в іменникову синтаксичну позицію, тобто стає синтаксичним іменником. Після редукції опорного іменника займенник **що** семантично пов'язаний уже з порядковим числівником, у якого залежні від опорного іменника граматичні категорії відмінка, числа та роду стали власне іменниковими, незалежними. Тому займенник **що** разом із субстантивованим порядковим числівником (відчислівниковим прикметником) створює цілісний утямок (цілісне поняття). Таке переосмислення двослівної словосполучки мовець фіксує зрощенням двох семантично пов'язаних слів, а зрощене слово в реченні виконує функцію підмета або додатка. Наприклад: «– Щотретього – на паль, щочетвертого – колесувати, інших повісити, як собак, – наказував світліший» (Богдан Лепкий. Повість «Батури», видання 2004 року) (Тараненко, 2015, с. 175). Таке саме написання разом також можна побачити у виданні 1999 року повісті Богдана Лепкого «Мазепа: з-під Полтави до Бендер»: «Щодесьтого з наших король цареві відіслати має». Уважаємо, що саме так разом писати правильно, хоча у виданнях повісті «Батури» 1927 і 1991 років і у виданні повісті «Мазепа: з-під Полтави до Бендер» 1955 року виділені слова записано окремо.

З огляду на викладені вище правила писання трикомпонентних багатослівних словосполук «відносний займенник **що** + числівник / іменник з кількісним значенням / частка **не** / прикметник + опорний іменник», а також прикметників, утворених від цих багатослівних словосполук, і синтаксичних іменників, що складаються із займенника **що** та порядкового числівника, пропонуємо внести зміни до чинного Українського правопису, додавши ці правила до (Український правопис, 2019, § 36, п. 1; § 40, п. 1; § 41, п. 1).

Висновки.

1. Для передавання регулярної повторюваності процесів і явищ українська мова має сукупність питомих стислих і влучних засобів, що складається з обставинних прислівників із початковим **що-** в значенні «кожний», похідних від них прикметників та відприкметникових іменників, а також словосполук, першим словом у яких є займенник **що** в цьому значенні, другим – числівник (іменник з кількісним значенням) або прикметник, а третім – відповідний іменник.

2. Виявлено певні лакуни в досліджуванні зазначеної дуже важливої системи мовних засобів, а також розбіжності з певних принципових теоретичних і практичних питань в авторитетних мовознавчих джерелах. Тому з огляду на активізацію творення й уживання цих засобів у фахових і загальнонавчаних текстах, що є виявом загальної тенденції націоналізації (автохтонізації) словотвірної норми, виникла потреба комплексно дослідити ці мовні засоби та дати практичні рекомендації мовцям, як правильно творити та писати ці слова і словосполучки.

3. Показано, що

– прислівники регулярної повторюваності – це складні слова (юкстапозити), утворені зрощенням словосполуки з двох повнозначних слів: займенника **що**, ужитого в десятому значенні, зафіксованому в (Білодід, 1970–1980, т. XI, с. 594–595), та іменника з відповідним значенням у формі **родового** або **знахідного** відмінка. Прислівники ж, друга частина яких є застиглою формою **називного** відмінка, що не збігається з формою знахідного відмінка, – це або архаїзми, або польський вплив;

– треба давати перевагу прислівникам регулярної повторюваності, друга частина яких є формою **родового** відмінка, оскільки в сучасній українській мові значення дистрибутивної неозначеної тривалості зазвичай передають словосполуки з іменником у родовому відмінку, а для знахідного відмінка це значення периферійне. Проте без прислівників, утворених на базі форм **знахідного** відмінка, не можна обійтися в конструкціях, де ці прислівники стоять у суто іменниковій позиції після прийменників **на** і **про**, тобто стали синтаксичними іменниками;

– кількість твірних іменникових основ із часом постійно більшає, а утворених прислівників частіше вживають та фіксують у словниках.

4. Запропоновано уточнити подання моделей творення таких прислівників у словотворчих словниках та мовознавчих працях.

5. Сформульовано правила писання словосполук зі значенням регулярної повторюваності та запропоновано внести зміни до конкретних положень чинного Українського правопису.

Автор вважає за свій приємний обов'язок щиро подякувати докторці філологічних наук Євгенії Карпіловській і кандидатці філологічних наук Ларисі Колібабі за цінні консультації з порушених у статті питань, а також Ростиславові Воронезькому за постійне та плідне обговорювання проблемних питань і за надані зауваги й пропозиції, що істотно поліпили текст цієї статті.

Бібліографія

- Андрусишин, К.Г. & Крет, Й.Н. (1981). *Українсько-англійський словник*. 2-ге вид. Торонто: University of Toronto Press.
- Бевзенко, С.П. (1985). *Інверсійний словник української мови*. Київ: Наукова думка.
- Білодід, І.К. (Гол. ред.). (1970–1980). *Словник української мови*. (Т. I–XI). Київ: Наукова думка.
- Білодід, І.К. (Гол. ред.). (1969). *Сучасна українська літературна мова. Морфологія*. Київ: Наукова думка.
- Білоусенко, П.І. (1999). Історія частотно-часових прислівників. *Вісник Запорізького університету. Серія: Філологічні науки*, 1, 14–20.
- Вирган, І.О. & Пилинська, М.М. (2000). *Російсько-український словник сталих виразів*. Харків: Прапор.
- Вихованець, І.Р., Городенська, К.Г. (Ред.), Загнітко, А.П. & Соколова, С.О. (2017). *Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Гінзбург, М.Д. (2023). Про значеннєве розмежування спільнокореневих відіменникових прикметників у фахових текстах. *Термінологічний вісник*, 7, 5–25.
- Гінзбург, М. (2024). Термін «словосполука» проти «словосполучення» з погляду застандартизованих міжнародних вимог до термінів. У *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Українська термінологія: традиції та новації»*, присвяченої 25-річчю кафедри української мови

- та культури факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Національного авіаційного університету, м. Київ, 16 квітня 2024 р. (с. 14-20). Київ: Талком.
- Гнатюк, Г., & ін. (2011–2014). *Російсько-український словник*. (Т. I–VI). Київ: Знання.
- Головащук, С.І. (2008). *Орфографічний словник складних слів української мови*. Київ: Наукова думка.
- Голоскевич, Г. (1923). *Український правописний словничок з короткими правилами правопису*. (Вид. 5-те). Катеринослав; Ляйпциг: Українське видавництво в Катеринославі.
- Голоскевич, Г. (1930). *Правописний словник*. (Вид. 7-ме). Харків; Київ: Книгоспілка.
- Городенська, К. (2017). Граматичний стандарт української літературної мови і сучасна практика. *Граматичні студії*, 3, 17-21.
- Гринчишин, Д., Капелюшний, А., Сербенська, О. & Терлак, З. (2006). *Словник-довідник з культури української мови* (3-те вид., випр.). Київ: Знання.
- Дорошенко, М., Станіславський, М. & Страшкевич, В. (2018). *Словник ділової мови. Термінологія та фразеологія*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. (Репринт з видання 1930 р.).
- ДСТУ 3966:2009. *Термінологічна робота. Засади і правила розроблення стандартів на терміни та визначення понять*.
- Єрмоленко, С.Я. (Ред.). (2000). *Культура мови на щодень*. Київ: Довіра.
- Жайворонок, В.В. (Ред.). (2003). *Російсько-український словник*. Київ: Абрис.
- Жовтобрюх, М.А. (Ред.). (1979). *Словотвір сучасної української літературної мови*. Київ: Наукова думка.
- Ізюмов, О. (1931). *Правописний словник*. Харків: Радянська школа.
- Калинець, І. (1993). Казка про годинники. У *Лелека і чорна хмара* (с. 5-13). Київ: Веселка.
- Караман, С.О. (Ред.). (2011). *Сучасна українська літературна мова*. Київ: Літера ЛТД.
- Кириченко, І. (Гол. ред.). (1953–1963). *Українсько-російський словник*. (Т. I–VI). Київ: Видавництво АН УРСР.
- Кислюк, Л.П. (2012). Динаміка словотвірної норми: тенденція націоналізації. У Jarmila Kredátusová (Ed.). *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry* (с. 193-208). Prešov: Filozofická fakulta.
- Клименко, Н.Ф. (1984). *Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові*. Київ: Наукова думка.
- Клименко, Н.Ф. (2014). *Вибрані праці*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Клименко, Н.Ф., Карпіловська, Є.А., Карпіловський, В.С. & інші. (1998). *Словник афіксальних морфем української мови*. Київ: б.в.
- Курило, О. (1925). *Уваги до сучасної української літературної мови*. (Вид. 3-те). Київ: Книгоспілка.
- Мельничук, О.С. (Гол. ред.). (1982–2012). *Етимологічний словник української мови*. (Т. I–VI). Київ: Наукова думка.
- Науменко, В. (1917). *Загальні принципи українського правопису*. Київ: Видавництво «Українська школа».
- Німчук, В.В. (Відп. ред.). (1978). *Історія української мови: Морфологія*. Київ: Наукова думка.
- Огієнко, І. (2004). *Історія української літературної мови*. Київ: Наша культура і наука.
- Панейко, О. (Ред.). (1941). *Правописний словник*. (2-ге доповн. вид.). Львів: Укр. вид-во.
- Полюга, Л.М. (2001). *Словник українських морфем*. Львів: Світ.
- Пономарів, О.Д. (2005). *Сучасна українська мова* (3-те вид., перероб.). Київ: Либідь.
- Рогоза, Б.П. (2012). *Уроки державної мови*. (Вид. 2-ге, випр.). Київ: ЕкспресПоліграф.
- Русанівський, В.М., Тараненко, О.О., Зяблюк, М.П. & інші (ред. кол.). (2004). *Українська мова. Енциклопедія* (2-ге вид., випр. і доповн.). Київ: Укр. енциклопедія.
- Савченко, Л.Г. (2010). *Російсько-український словник словосполучень. Труднощі перекладу*. Київ: Національний книжковий проект, 2010.
- Синявський, О. (2018). *Норми української літературної мови*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. (Репринт з видання 1931 р.).

- Сифоров, В.И. (Отв. ред.). (1979). *Краткое методическое пособие по разработке и упорядочению научно-технической терминологии*. Москва: Наука.
- Смеречинський, С. (2021). *Нариси з української синтакси (у зв'язку з фразеологією та стилістикою)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго. (Репринт з видання 1932 р.).
- Сікорська, З.С. (1995). *Українсько-російський словотворчий словник*. Київ: Освіта.
- Сімович, В. (1924). *На теми мови*. Прага; Берлін: Вид-во «Нова Україна».
- Смолій, М.С. (2017). *Великий українсько-німецький словник*. (Т. I-II). Тернопіль: Богдан.
- СУМ SLOVNYK.ME (n.d.). *Словник української мови*. <https://slovnyk.me/dict/newsum>.
- Тараненко, О.О. (2015). *Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
- Тимченко, Е.К. (2022). Функції генетива в южноруській мовній області. У *Відмінки іменників української мови: студії Євгена Тимченка 1913–1928 років*. (с. 1-162). Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. (Відтворення праць 1913–1928 років).
- Український правопис*. (1929). (видання перше). Харків: Державне вид-во України.
- Український правопис*. (2015). Київ: Наукова думка.
- Український правопис*. (2019). Київ: Наукова думка.
- Чапленко, В. (1970). *Історія нової української літературної мови (XVII ст.-1933 р.)*. Нью-Йорк.
- Ющук, І.П. (2000). *Практикум з правопису української мови*. 4-те вид. Київ: Освіта.
- Яценко, І.Т. (1980–1981). *Морфемний аналіз. Словник-довідник*. (Т. I-II). Київ: Вища школа.

References

- Andrusyshyn, C.H. & Krett, J.N. (1981). *Ukrainian-English dictionary*. (2nd ed.). Toronto: University of Toronto Press.
- Bevzenko, S.P. (1985). *Inversiyni slovnyk ukrainskoi movy*. Kyiv: Naukova dumka.
- Bilodid, I.K. (Ed.). (1970–1980). *Slovnyk ukrainskoi movy*. (Vol. I–XI). Kyiv: Naukova dumka.
- Bilodid, I.K. (Ed.). (1969). *Suchasna ukrainska literaturna mova. Morfolohiia*. Kyiv: Naukova dumka.
- Bilousenko, P.I. (1999). Istoriiia chastotno-chasovykh pryslivnykiv. *Visnyk Zaporizkoho universytetu. Serii: Filolohichni nauky*, 1, 14–20.
- Vyrhan, I.O. & Pylynska, M.M. (2002). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk stalykh vyraziv*. Kharkiv: Prapor.
- Vykhovanets, I.R., Horodenska, K.H. (Ed.), Zahnitko, A.P. & Sokolova, S.O. (2017). *Hramatyka suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy. Morfolohiia*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.
- Ginzburg, M.D. (2023). Pro znachennieve rozmezhovuvannia spilnokorenyvnykh vidimennykovykh prykmetnykiv u fakhovykh tekstakh. *Terminolohichniy visnyk*, 7, 5–25.
- Ginzburg, M. (2024). Termin «slovoopoluka» proty «slovoopoluchennia» z pohliadu zastandartyzovanykh mizhnarodnykh vymoh do terminiv. In *Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Ukrainska terminolohiia: tradytsii ta novatsii», prysviachenoї 25-richchiiu kafedry ukrainskoi movy ta kultury fakultetu linhvistyky ta sotsialnykh komunikatsii Natsionalnoho aviatychnoho universytetu, m. Kyiv, 16 kvitnia 2024 r.* (s. 14–20). Kyiv: Talkom.
- Hnatiuk, H., & other. (2011–2014). *Rosiisko-ukrainskyi slovnyk*. (Vol. I–VI). Kyiv: Znannia.
- Holovashchuk, S.I. (2008). *Orfohrafichnyi slovnyk skladnykh sliv ukrainskoi movy*. Kyiv: Naukova dumka.
- Holoskevych, H. (1923). *Ukrainskyi pravopysnyi slovnychok z korotkymy pravylamy pravopysu*. (5th ed.). Katerynoslav; Leipzig: Ukrainske vydavnytstvo v Katerynoslavi.
- Holoskevych, H. (1930). *Pravopysnyi slovnyk*. (7th ed.). Kharkiv; Kyiv: Knyhospilka.

- Horodenska, K. (2017). Hramatychnyi standart ukraïnskoi literaturnoi movy i suchasna praktyka. *Hramatychni studii*, 3, 17-21.
- Hrynchyshyn, D., Kapeliushnyi, A., Serbenska, O. & Terlak, Z. (2006). *Slovnnyk-dovidnyk z kultury ukraïnskoi movy* (3th ed., revised). Kyiv: Znannia.
- Doroshenko, M., Stanislavskiy, M. & Strashkevych, V. (2018). *Slovnnyk dilovoi movy. Terminolohiia ta frazeolohiia*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. (Reprint from ed. 1930).
- DSTU 3966:2009. *Terminolohichna robota. Zasady i pravyla rozroblennia standartiv na terminy ta vyznachennia poniat*.
- Yermolenko, S.Ya. (Ed.). (2000). *Kultura movy na shchoden*. Kyiv: Dovira.
- Zhaivoronok, V.V. (Ed.). (2003). *Rosiïsko-ukraïnskyi slovnnyk*. Kyiv: Abrys.
- Zhovtobriukh, M.A. (Ed.). (1979). *Slovotvir suchasnoi ukraïnskoi literaturnoi movy*. Kyiv: Naukova dumka.
- Iziumov, O. (1931). *Pravopysnyi slovnnyk*. Kharkiv: Radianska shkola.
- Kalynets, I. (1993). Kazka pro hodynnyky. In *Leleka i chorna khmara* (s. 5-13). Kyiv: Veselka.
- Karaman, S.O. (Ed.). (2011). *Suchasna ukraïnska literaturna mova*. Kyiv: Litera LTD.
- Kyrychenko I. (Ed.). (1953–1963). *Ukraïnsko-rosiïskyi slovnnyk*. (Vol. I-VI). Kyiv: vydavnytstvo AN URSR.
- Kysliuk, L.P. (2012). Dynamika slovotvirnoi normy: tendentsiia natsionalizatsii. In Jarmila Kredátusová (Ed.). *Slovensko-ukraïnské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry* (s. 193-208). Prešov: Filozofická fakulta.
- Klymenko, N.F. (1984). *Slovotvorcha struktura i semantyka skladnykh sliv u suchasniï ukraïnskiiï movi*. Kyiv: Naukova dumka.
- Klymenko, N.F. (2014). *Vybrani pratsi*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.
- Klymenko, N.F., Karpilovska, Ye.A., Karpilovskyi, V.S. & others. (1998). *Slovnnyk afiksahnykh morfem ukraïnskoi movy*. Kyiv: sine nomine.
- Kurylo, O. (1925). *Uvahy do suchasnoi ukraïnskoi literaturnoi movy*. (3rd ed.). [Kyiv]: Knyhospilka.
- Melnychuk, O.S. (Ed.). (1982–2012). *Etymolohichnyi slovnnyk ukraïnskoi movy* (Vol. I-VI). Kyiv: Naukova dumka.
- Naumenko, V. (1917). *Zahalni printsypy ukraïnskoho pravopysu*. Kyiv: Vydavnytstvo «Ukraïnska shkola».
- Nimchuk, V.V. (Ed.). (1978). *Istoriia ukraïnskoi movy: Morfolohiia*. Kyiv: Naukova dumka.
- Ohiienko, I. (2004). *Istoriia ukraïnskoi literaturnoi movy*. Kyiv: Nasha kultura i nauka.
- Paneiko, O. (Ed.). (1941). *Pravopysnyi slovnnyk* (2nd ed., enlarged). Lviv: Ukraïnske vydavnytstvo.
- Poliuha, L.M. (2001). *Slovnnyk ukraïnskykh morfem*. Lviv: Svit.
- Ponomariv, O.D. (2005). *Suchasna ukraïnska mova* (3rd ed., revised). Kyiv: Lybid.
- Rohoza, B.P. (2012). *Uroky derzhavnoi movy*. (2nd ed., revised). Kyiv: EkspresPolihraf.
- Rusanivskiy, V.M., Taranenko, O.O., Ziabliuk, M.P. & others (ed. staff). (2004). *Ukraïnska mova. Entsyklopediia*. (2nd ed., revised and enlarged). Kyiv: Ukraïnska entsyklopediia.
- Savchenko, L.H. (2010). *Rosiïsko-ukraïnskyi slovnnyk slovospoluchen. Trudnoshchi perekladu*. Kyiv: Natsionalnyi knyzhkovyi proekt, 2010.
- Syniavskiy, O. (2018). *Normy ukraïnskoi literaturnoi movy*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. (Reprint from ed.1931).
- Siforov, V.I. (Ed.). (1979). *Kratkoe metodicheskoe posobie po razrabotke i uporyadocheniju nauchno-tehnicheskoi terminologii*. Moskva: Nauka.
- Smerechynskiy, S. (2021). *Narysy z ukraïnskoi syntaksy (u zviazku z frazeolohiieiu ta stylistykoiu)*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho. (Reprint from ed. 1932).
- Sikorska, Z.S. (1995). *Ukraïnsko-rosiïskyi slovotvorchyi slovnnyk*. Kyiv: Osvita.
- Simovych, V. (1924). *Na temy movy*. Praha; Berlin: Vydavnytstvo «Nova Ukraina».
- Smolii, M.S. (2017). *Velykyi ukraïnsko-nimetskyi slovnnyk*. (Vol. I-II). Ternopil: Bohdan.
- SUM SLOVNYK.ME (n.d.). *Slovnnyk ukraïnskoi movy*. <https://slovnnyk.me/dict/newsum>.
- Taranenko, O.O. (2015). *Aktualizovani modeli v systemi slovotvorennia suchasnoi ukraïnskoi movy (late XX - early XXI century)*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho.

- Tymchenko, E.K. (2022). Funkcii genetiva v juzhnorusskoj jazykovej oblasti. In *Vidminky imennykiv ukrainskoi movy: studii Yevhena Tymchenka 1913–1928 rokiv*. (s. 1–162). Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. (Vidtvorennia prats 1913–1928 rokiv).
- Ukrainskyi pravopys*. (1929). 1st ed. Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy.
- Ukrainskyi pravopys*. (2015). Kyiv: Naukova dumka.
- Ukrainskyi pravopys*. (2019). Kyiv: Naukova dumka.
- Chaplenko, V. (1970). *Istoriia novoi ukrainskoi literaturnoi movy (XVII century – 1933 year)*. New-York.
- Yushchuk, I.P. (2000). *Praktykum z pravopysu ukrainskoi movy*. 4th ed. Kyiv: Osvita.
- Yatsenko, I.T. (1980–1981). *Morfemnyi analiz. Slovnyk-dovidnyk*. (Vol. I-II). Kyiv: Vyscha shkola.

Резюме

Гінзбург Михайло

ВЛУЧНІ УКРАЇНСЬКІ ЗАСОБИ ПЕРЕДАВАТИ РЕГУЛЯРНУ ПОВТОРЮВАНІСТЬ

Постановка проблеми. Українська мова має розвинену систему власних засобів для передавання регулярної повторюваності, яка складається з прислівників, відприслівникових прикметників і відприкметникових іменників із початковим **що-** в значенні «кожний», а також словосполук із подібним значенням, першим словом у яких є **що**, другим – числівник (іменник з кількісним значенням) або прикметник, а третім – відповідний іменник. Цю систему фрагментарно описано в багатьох публікаціях, між якими є численні розбіжності, а в словниках та текстах подано різне написання окремих словосполук, що спричинює правописні помилки. З огляду на це зазначена система засобів потребує комплексного мовознавчого вивчення, що робить запропоновану статтю актуальною.

Мета цієї статті:

- 1) з'ясувати частиномовне походження початкового **що-** зі значенням «кожний», а також модель творення прислівників регулярної повторюваності;
- 2) визначити корпус іменникових основ, від яких можна творити такі прислівники;
- 3) сформулювати правила писання словосполук зі значенням регулярної повторюваності;
- 4) запропонувати, як уточнити положення граматичних праць та чинного Українського правопису.

Методи дослідження: аналізування словників і граматичних праць.

Основні результати дослідження. Показано, що прислівники регулярної повторюваності – це складні слова (юкстапозити), утворені зрощенням двох повнозначних слів: відносного займенника **що** та іменника з відповідним значенням у формі родового або знахідного відмінка. Визначено корпус іменникових основ, від яких можна творити такі прислівники. З'ясовано, що поява між двома зрощеними основами числівника (іменника з кількісним значенням), частки **не** або прикметника розриває зрощений однослівний

прислівник і перетворює його на трикомпонентну багатослівну словосполуку. Доведено, що зрощення займенника *що* з кількісним числівником навіть теоретично неможливе, а з порядковим числівником відбувається лише тоді, коли ця двослівна словосполука стає синтаксичним іменником.

Висновки і перспективи. Пропонуємо:

– уточнити положення граматичних праць і подання моделей у словотворчих словниках, чітко визначивши, що початкове *що-* в значенні «кожний» – це відносний займенник, а не частка, і подавши творення прислівників регулярної повторюваності як зрощення двослівних словосполук;

– унести зміни до конкретних положень чинного Українського правопису, щоб заповнити наявні лакуни і виправити неточності.

Ключові слова: регулярна повторюваність, обставинний прислівник, стислість, двослівна словосполука, синтаксичний іменник, зрощення.

Abstract

Ginzburg Mykhailo

THE APT MEANS IN UKRAINIAN TO CONVEY REGULAR REPETITION

Background. The Ukrainian language has a comprehensive system of specific means to convey regular repetition, which includes adverbs, adverbial adjectives and adjectival nouns with the initial *shcho-* meaning “each”, as well as phrases with similar meanings, the first word of which is *shcho-*, the second is a numeral (a noun having a quantitative meaning) or an adjective, and the third is the corresponding noun. This system has been fragmentarily described in many publications, where numerous discrepancies are observed, moreover, relevant dictionaries and texts contain differing spellings of certain phrases, which causes spelling errors. Therefore, this system of means requires a comprehensive linguistic study, which necessitates the proposed article.

Purpose:

- 1) to find out the part-of-speech origin of the initial *shcho-* in the meaning of “each”, as well as the word-formation model for adverbs of regular repetition;
- 2) to identify the corpus of noun stems from which such adverbs can be derived;
- 3) to set out rules to spell phrases with the meaning of regular repetition;
- 4) to propose ways of amending the provisions on grammar-related publications and those on the current Ukrainian orthography.

Methods: Analyses of dictionaries and grammar-related publications.

Results. The results demonstrate that adverbs of regular repetition are compound words (juxtaposites) formed by the coalescence of two words of full meaning, i.e. the relative pronoun *shcho* and a noun with the corresponding meaning in the genitive or accusative case. The corpus of noun stems from which such adverbs can be derived is determined. It has been found that the emergence of a numeral (a noun having a quantitative meaning), the particle *ne* or an adjective between two coalesced stems breaks up the coalesced single-word adverb and transforms it into a three-component multi-word phrase. It is proved that the coalescence of the pronoun *shcho* with a quantitative numeral is even theoretically impossible, while

in case of ordinal numerals such coalescence occurs only when this two-word phrase becomes a syntactic noun.

Discussion. We propose:

- to revise the provisions of grammar-related publications and the representation of models in word-formative dictionaries, having clearly defined that the initial *shcho-* in the meaning of “each” is a relative pronoun, not a particle, and having presented the formation of adverbs of regular repetition as a coalescence of two-word phrases;
- to amend specific provisions on the current Ukrainian Orthography in order to cover the existing gaps and eliminate discrepancies.

Key words: regular repetition, circumstantial adverb, conciseness, two-word phrase, syntactic noun, coalescence.

Відомості про автора

Гінзбург Михайло Давидович, доктор технічних наук, професор, академік УНГА, начальник відділу Інституту транспорту газу АТ «Укртрансгаз», м. Харків, Україна, e-mail: mychajlo.ginzburg@gmail.com

Ginzburg Mykhailo, Doctor of Technical Sciences, Professor, Academician of UNGA, JSC “Ukrtransgaz”, Branch “R&D Institute of Gas Transportation”, head of department, Ukraine, Kharkiv, e-mail: mychajlo.ginzburg@gmail.com

ORCID 0000-0001-6882-2447

Надійшла до редакції 27 травня 2024 року

Прийнято до друку 11 червня 2024 року